

Kazneno procesno pravo po Vinodolskom zakonu

UDK: 343.14(497.5)(091)

Sažetak

Vinodolski zakon najstariji je pravni spomenik pisan na hrvatskom jeziku. Namjera je ovog rada ukazati na posebnosti kaznenog postupka po Vinodolskom zakonu, koji se po svojim načelima i odredbama u mnogočemu razlikuje od, vremenski sličnih, dokumenata na tlu Hrvatske. Autorica daje uvid u načela i osnovne napomene o tijeku kaznenog postupka i figurama u njemu, a posebno se osvrće na pokretanje kaznenog postupka, subjekte, dokazna sredstva i donošenje presude. Središnja misao je da je postupak u Vinodolu uvelike napredniji od svojih suvremenika, iako ne slijedi inerciju ranog srednjeg vijeka, jer njegove odredbe štite temeljna prava okrivljenika i ženi daju značajno mjesto u pravnom životu. Kao središnja vrijednost Zakona javlja se nepoznavanje torture u dokaznom postupku.

Ključne riječi: Vinodolski zakon, kazneno procesno pravo, sudionici kaznenog postupka, optužba, dokazna sredstva

1. Uvod

Rečenicu "Vinodolski zakon najstariji je pravni spomenik južnih Slavena, pisan glagoljicom na čakavštini, nastao 6.1.1288 godine u Novom gradu" možemo naći u svakom od radova koji se bavi Vinodolskim zakonom. Kakav to duh u sebi sadrži jedan od naših najvažnijih pravnih spomenika da izaziva toliko zanimanje, čuđenje i naposljetku oduševljenje ne samo hrvatskih povjesničara, pravnika i medievista; što njegovo postojanje znači u modernome svijetu i kakvu je pravnu ulogu Zakon igrao u srednjovjekovnom Vinodolu.

Najviše pravni tekstova pisanih o Vinodolskom zakonu bavi se materijalnim kaznenim pravom – kaznenim djelima i sankcijama. Nas zanima ono između – spona koja veže zapriječenu kaznu i stvarno izvršavanja iste. Stoga smo za okvir u kojemu ćemo obraditi Vinodolski zakona odabrali kazneno procesno pravo.

Ono oživotvoruje kazneno pravo (koje nam kroji okvire dopuštenog) i nijansira količinu represije s kojom će državna vlast postupati prema onima koje smatra prijetnjom. Njegova osnovna zadaća je jasnim pravilima očuvati sigurnost i povjerenje u pravni poredak, a time posredno omogućuje i stvaranje kohezije društva. Kakav je postupak zapisan u Vinodolskom zakonu? Koliko se normi njime doista bavi? Je li moguće rekonstruirati ga

do pojedinosti i razriješiti nedoumice koje se pojavljuju u literaturi? Cilj ovog rada je prvenstveno donijeti opsežnu sliku kaznenog postupka ali i ukazati na institute koji zavređuju pozornost a preopsežni su za obradu unutar glavne teme. Također, nadamo se da će tekst otvoriti nova pitanja i potaknuti polemike te i na taj način ispuniti zadaću dobrog rada.

2. Uopćene napomene i načela kaznenog postupka u Vinodolskom zakonu

Kazneno procesno pravo određuje pretpostavke za poduzimanje radnji u kaznenom postupku, ovlaštenike na njihovo poduzimanje, oblik tih radnji te pravne posljedice za slučaj povrede tih propisa.¹ Od svih pravnih oblika možda je upravo način vođenja kaznenog postupka najpodložniji kontekstu vremena i prilika u kojima se odvija. Odnos vladajuće strukture prema pravima i slobodama naroda uvelike određuje pravila i smjer odvijanja procesa. Ono što se u inkvizitornom postupku smatralo kao jedini mogući način učinkovitog djelovanja, nedavno je bilo podvrgnuto oštroj kritici da bi se opet inkorporiralo u suvremene pravne sustave. U kojem se, dakle, od klasičnih pojavnih oblika javlja Vinodolski zakon?

O postupku Vinodolskog zakona može govoriti kao o postupku s nekim elementima akuzatornosti kao što su javnost i usmenost. Da je tako potvrđuje i početni stadij kaznenog procesa. Podizanje tužbe dopušteno je svakom pojedincu, ali ne i sudu. Vinodolski zakon ne poznaje tijelo koje po službenoj dužnosti progona osobu koju se suumnjiči da je počinila kazneno djelo. Sukladno tome ne vrijedi niti načelo legaliteta kaznenog progona. Ipak Vinodolski zakon odstupa od čistog akuzatornog postupka i prilagođava ga podneblju u kojem se oživotvoruje. Postupak je, naime, zadan formalizmom pa ako je način optuživanja pogrešan tužitelj se osuđuje na kaznu koja je propisana za kazneno djelo koje se stavljao na teret optuženiku. Znači li to da jednaka sankcija stiže i onoga koji želi odustatu od tužbe? Naime, tko krene s postupkom mora ga i privesti kraju (čl. 38.).

Sud u akuzatornom postupku presudu donosi na temelju vlastitog osjećaja za pravdu i optuženikove opasnosti za društvenu zajednicu.² Prethodni postupak koji provodi ovlašteni pojedinac - pristav³ - vjerojatno se ograničava samo na ispitivanje i dovođenje svjedoka, a općine još uvijek zadržavaju položaj procesnog subjekta (vjerojatno umanjen u odnosu na ranija razdoblja).

Što se dokaza tiče oni se dijele na svjedoke, porotnike koji su supsidijarno sredstvo dokazivanja i isprave koje su važne za građanske stvari. U Vinodolskom zakonu je tortura nepoznanica, samo u članku 59. spominje spaljivanje vračarica i njihovih muških pandana, ali ne smije se i ne može na temelju toga tvrditi kako je u Vinodolu na snazi bio, za srednji vijek tako karakteristični⁴ inkvizitorni postupak.

¹ D. KRAPAC, Kazneno procesno pravo: prva knjiga – Institucije, Narodne novine, Zagreb 2007., str. 8.

² Ibid, str. 16.

³ V. MAŽURANIĆ, str. Prinosi za hrvatski pravno – povjestni rječnik, JAZU 1908 – 1922. Zagreb, 1922. (Preisak Informator, Zagreb), 1975., str. 1149 pod pristavom smatra podređeni organ sudišta koji po nalogu obavlja određene čine, navlastito dostavlja pozive i saslušava svjedoke, sudjeluje kod imenovanja i popeljivanja porotnike. Što je od toga zaista pristav radio u Vinodolu krajem XIII. st. ne možemo decidirano tvrditi ali smatramo da je pozovnik taj koji dostavlja pozive suda, iako je moguće da i pristav to radi u nekim, za sud, važnim predmetima.

⁴ G. TOMAŠEVIĆ, Neke značajke krivičnog postupka prema odredbama srednjovjekovnih statuta Korčule, Brača i Splita, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Split, 1988., str. 126. Iako se tortura primjenjivala i u Splitu, na Braču i Korčuli nije prema svim statutima imala jednako propisane pretpostavke kada se može ili mora primijeniti. Tako na Korčuli tortura dolazi u obzir samo kada je donesena od Kurije u punom sastavu i jedina ako je oštećeni pod zakletvom identificirao neku osobu kao počinitelja kaznenog djela krađe, tjelesne povrede ili silovanja. Na Braču su mogućnosti primjene torture znatno šire pa se

3. Sudionici kaznenog postupka

U modernom smislu sudionicima kaznenog postupka obično se smatraju sud, tužitelj, okrivljenik, branitelj, oštećenik, zastupnici i opunomoćenici, svjedoci, vještaci, tumači. No, prema Vinodolskom zakonu takav krug sudionika nije postojao nego u sudionike možemo ubrojiti sud, tužitelje, optuženog, pristava, puđare, svjedoke, odvjetnike, odgovornike i porotnike. Pojam sudioništva u širem smislu obuhvaća sve gore navedene osobe, ali se sud obično spominje u kontekstu subjekta kaznenog postupka, a tužitelj i okrivljenik (koji su također subjekti⁵) kao stranke u kaznenom postupku.⁶ Prema Vinodolskom zakonu tužitelj može biti samo oštećenik ili osoba ovlaštena na kazneni progon, ali nikada preteča današnjih državnih odvjetnika. Sudionici u užem smislu su, dakle, branitelj, zastupnici i opunomoćenici, svjedoci, vještaci i tumači. Ali Vinodolski zakon nam, osim o svjedocima (o njima detaljno *infra*), ne govori mnogo.

Tumača kao procesnog sudionika i uopće osobu kojoj je to zanimanje teško je zamisliti u društvu kakvo je bilo vinodolsko u XIII. stoljeću, stoga nije čudno što u tekstu nema naznaka njegova postojanja. Niti instituciju vještaka, kao osobe koja raspolaže stručnim znanjem potrebnim za utvrđivanje ili ocjenu neke važne činjenice za kazneni postupak⁷ tamošnje stanovništvo ne poznaje. Jednako tako izrijeком se ne spominju niti drugi procesni sudionici osim subjekata postupka i zastupnika (samo u čl. 72). No, Vinodolski zakon spominje u svojim normama pristava (članci 19, 48, 49, 50, 51, 53, 65) pozovnike (članci 65, 73), puđare i odgovornike tj. odvjetnike (članci 17, 54) koji se obrađuju *infra*.

3.1. Sud kao subjekt

Sudovi danas svoju vlast obavljaju samostalno i neovisno u okviru djelokruga i nadležnosti određene zakonom.⁸ U srednjem vijeku u Vinodolu nema naznaka takvom načinu postupanja. Ako ono i postoji nije praćeno željom za stvaranjem samostalne i neovisne funkcije vlasti. Neovisnost je fiktivna jer zakone provodi onaj tko ih donosi (knez), a samostalnost je relativizirana mogućnošću oduzimanja predmeta od strane višeg suda (ako niži uopće postoje).

Sud se u Vinodolskom zakonu prvi puta spominje u članku devetom⁹. Kazneni postupak pred *dvorom* kako Vinodolski zakon uobičajava nazivati sud (čl. 9., 10., 21., 22., 23., itd.), a da dvor nije u ovom slučaju samo mjesto obitavanja kneza i njegove porodice i pratnje već mjesto gdje se sudi jasno je iz teksta *pred dvor u palači*. Ipak iz njega ne možemo razlučiti raširenost podjele nadležnosti na stvarnu i mjesnu.

može upotrijebiti prema svakoj osobi loša glasa ne bi li priznala izvršenje delikta. Split ima odredbe slične onim Bračkim pa tako navodi da se tortura može primijeniti prema bilo kojoj osobi ako postoje indicije ili sumnja da je počinjen bilo koji delikt, a posebno prema svakoj sumnjivoj osobi na lošem glasu koja se kreće noću gradom ako se te noći dogodi neki zločin.

Za Dubrovnik je karakteristično da ako nema očevidaca sud provede torturu kako bi provjerio svoje sumnje ali optuženi svoj iskaz (tj. priznanje) mora ponoviti i nakon mučenja. N. LONZA, "Pred gosparom knezom i njegovim sucima...": dubrovački kazneni postupci s početka XIV. stoljeća, Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku sv. 30, Dubrovnik, 1992., str. 42.

⁵ Kako je optuženi prema Korčulanskom statutu važan izvor saznanja o činjenicama koje se utvrđuju u postupku tj. dužan je istinito odgovarati na pitanja pa ga se na to može i prisiliti on je u položaju objekta, a ne subjekt kaznenog postupka. G. TOMAŠEVIĆ, op. cit. (bilj. 4), str. 122.

⁶ D. KRAPAC, op. cit. (bilj. 1), str. 149 i dalje.

⁷ D. KRAPAC, Krapac, Davor, ZKP i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupovnog prava, Narodne novine, Zagreb, 2008., str. 449 (čl.247).

⁸ Ustav RH, Zagreb, Narodne novine 28/2001, čl. 117 st. 1.

⁹ L. MARGETIĆ, Vinodolski zakon, La legge del Vinodol, Das Gesetz von Vinodol, The Vinodol Law, Adamić, Rijeka 1998., str. 17.

Anto Milušić¹⁰ smatra kako je vjerojatno neka vrsta općinskog suca¹¹ bila zadužena za manje civilne stvari ili čak većinu njih u početku, ali da su sve kaznene stvari bile u bile u jurisdikciji dvora ili kneževa sudbenog stola. Ako stajalište Marka Kostrenčića¹² o, u pravima jednakim, slobodnim općinama u Vinodolu prenesemo na prethodno izložene spoznaje možemo zaključiti kako je postojalo devet općinskih sudišta koji su djelovali kao prva instanca u građanskim stvarima i jedno prvostupanjsko tijelo u Novom gradu za kaznene predmete koje je ujedno i korektivno tj. drugostupanjsko tijelo za presude općinskih sudaca. Ipak, mogući broj stanovnika doline i njen nevelik prostor ne ostavljaju mjesta održivosti kvantitativnog dijela ove konstatacije.

Realnije je za očekivati kako su, osim kneževog sudišta u Novom gradu, možda djelovala još dva ili najviše tri¹³ strateški razmještena suda u kojima se općinski sudac brinuo za rješavanje građanskih predmeta. Što se kaznenih predmeta tiče, teško da su općinski suci imali nekog utjecaja.¹⁴ Postupak se za delikte uvijek vodi pred kneževim sudom u Novome gradu. On je također i tijelo za građanske predmete koji dođu pred njega bilo da se o njima prvi put ili ponovno odlučuje. Može biti da je i stvarna nadležnost relativizirana i vjerojatno iste osobe sude u oba tipa predmeta.

Ranije, u sustavu općina je općinski sudac imao položaj glavnog djelitelja pravde.¹⁵ Sada se njegova uloga prikazuje deminutivima i svu vlast neprikosnoveno u svoje ruke preuzima knez što se najbolje se vidi na samom kraju teksta Zakona¹⁶. Iako su odredbe Zakona blagonaklone prema knezu on nema potpunu vlast pa tako, sud tj. personifikacija kneževe vlasti nema ovlast podizanja tužbe.

Knez obično ne sudi osobno. Ovlast suđenja i presuđivanja u njegovo ime prenio je na sebi vjerne osobe. Zasigurno se nije radilo o nekom kmetu ili satniku nego o osobama iz kneževske loze. U tekstu Vinodolskog zakona spominje se osobe podknežina¹⁷ pa smatramo da su oni obnašali tu dužnost stalno, a knez u izuzetnim okolnostima.

Zakonske norme nigdje niti supsidijarno ne spominju koje uvjete mora ispunjavati osoba da bi bila postavljena za suca, no očito je i to podlijevalo vladarevoj volji jer u članak 40. piše *"...nijedna obrana ili presuda ili globa ne mogu se postaviti bez kneževe volje donosno ako ne bi bio nazočan u ime kneza neki čovjek koji bi to učinio po njegovoj zapovijedi"*. Iz norme proizlazi da knez ima potpunu jurisdikciju i da su svi suci njegovi činovnici. Kneževa pozicija je u pravosudnom poretku Vinodola izuzetno jaka, izborio se za titulu prirodnog gospodara Vinodola jer *"...gospodin knez ima pravo i punu ovlast kako nad plemenitima, tako nad crkvenim ljudima i nad kmetovima i nad svim drugim ljudima..."*. Kneževa sudska vlast je apsolutna i potpuna. Djeluje za sva kaznena djela i prema svim slojevima ljudi. Stoga i samostalnost nekog eventualnog nižeg suda zaista ne postoji.

¹⁰ A. MILUŠIĆ, Vinodolski zakon 1288 (studijski materijal i tekst), Osijek 1998, Pravni fakultet Sveučilišta Josip J. Strossmayer u Osijeku, str. 53.

¹¹ Postojanje općinskih sudaca pretpostavlja i M. BARADA, Hrvatski vlasteoski feudalizam, Zagreb 1952, str. 68. koji ih naziva rotnicima.

¹² M. KOSTRENIČIĆ, Rad 227 JAZU, Zagreb 1923., str. 126.

¹³ Slično o broju sudaca misli i A. DABINOVIĆ, Hrvatska državnica i pravna povijest, Jubilarna izdanja o stotoj godišnjici Matice Hrvatske 1842 – 1942, Zagreb, 1942., str. 464.

¹⁴ Da je u Dalmaciji bilo drugačije misli G. TOMAŠEVIĆ, Osnove problematike izučavanja krivičnog postupka u dalmatinskom statutarnom pravu, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Split, 1992., str. 124.

¹⁵ A. MILUŠIĆ, op. cit. (bilj. 10), str. 54.

¹⁶ čl. 70. i 75, L. MARGETIĆ, op. cit. (bilj. 9), str. 40 i 41.

¹⁷ čl. 29., 30. i 35., Ibid, str. 24 i 25.

4. Pokretanje postupka

Postupak se u Vinodolskom zakonu pokreće čl. 21. "Nadalje, ako tko zove nekog pred dvor u palači i kaže: "je li tako ili nije" ili ga tuži zbog neke krivice, taj može iskazati ili šutjeti"¹⁸.

4.1. Pokretači kaznenog postupka - tužitelji

Kazneni postupak počinje člankom 21.: "Nadalje, ako tko zove nekog pred dvor u palači i kaže: "je li tako ili nije" ili ga tuži zbog neke krivice, taj može iskazati ili šutjeti".

Ovaj članak možda na najbolji način potvrđuje akuzatorni karakter kaznenog postupka u Vinodolskom zakonu. Riječi "ako tko zove nekog" ne daju mjesta nedoumicama. Pravo pokretanja kaznenog postupka nije na sudu ili nekom drugom kneževom organu već na pojedincima¹⁹.

Ovlašteni tužitelj je osoba prema kojoj je kazneno djelo počinjeno tj. oštećenik. Također tužiti smije i osoba koja ima neki pravni interes (npr. djeca oca koji je ubijen). Pitanje koje izaziva neke nedoumice je ima li i općina, koja je u nestajanju, sposobnost biti tužitelj? Kako i općinama u nekim kaznenim djelima²⁰ pripada mali dio kazne ne možemo isključiti tu mogućnost. Ono što, pak, zasigurno znamo je da nema pokretanja postupka po službenoj dužnosti tj. *per inquisitionem*. Dakle, fizička osoba mora odlučiti kakvu će korist imati od suđenja i možda važnije, ima li dovoljno dokaza o krivnji tuženoga kako sebe ne bi dovela u nezavidnu situaciju osuđenja na kaznu koja prijete okrivljeniku.

Ako bi itko, pa i sud, nagovarao ili silio oštećenika da optuži nekog, takva prijava smatra se lažnom. U Vinodolskom zakonu (čl. 38.) to je normirano ovako "...Nikoga se ne može prisiliti da podigne tužbu...osim ako je po njegovoj dobroj volji. Tko tužbu podigne, treba je do konca privedi". Smatramo da je ova odredba unesena u teksta Zakona kako bi se zabranio utjecaj na oštećenika (ili osobu s pravnim interesom) da podigne tužbu. Ako uzmemo u obzir da knez dobiva dio svake novčane kazne onda ovaj segment Vinodolskog zakona ilustrira zaštitu autonomije pojedinaca i njihovu volju pretpostavlja kneževoj. Vjerojatno zbog preklapanja želja kneza (više prihoda) i puka (sigurnost zajednice) u Vinodolskom zakonu nema odredbe o roku u kojem se tužba može podići²¹.

Važna odlika statusa tužitelja u kaznenom postupku je što snosi teret dokazivanja. Ima obvezu potkrijepiti dokazima navode koje okrivljeniku stavlja na teret, a ako to ne uspije čeka ga kazna koja je zapriječena za kazneno djelo koje osumnjičeniku stavlja na teret.

4.2. Način pokretanja postupka

Neka se osoba može pozvati pred sud iz dva razloga. Prvi je pozivanje radi svjedočenja, a drugi radi optuživanja za kazneno djelo (čl. 21). Potonji razlog je ono što nas zanima

¹⁸

¹⁹ Za razliku od Vinodolskog zakona na Korčuli se jedino akcijom komunalnog odvjetnika mogao pokrenuti postupak. G. TOMAŠEVIĆ, op. cit. (bilj. 4), str. 122.

²⁰ Čl. 31 (ubojstvo kmeta ili nekoga kmetškog roda) i čl. 37. (krađa po danu i po noći osim uz povik "pomagajte").

²¹ Za razliku od Vinodolskog zakona, u Krčkom statutu iz 1388. i Vrbanškom iz 1362. protekom roka od tri dana optuženik gubi pravo na tužbu. Tako N. LONZA, Kazneni postupak Krčkog statuta iz 1388. godine, Zbornik PFZ br. 6, Zagreb, 1993., str. 717. Iako Lonza spominje i Vinodolski zakon među srednjovjekovnim statutima u kojima je postojao prekluzivni rok za podnošenje tužbe i navodi čl. 41. smatramo da to nije točno jer se u njemu govori o trodnevnom roku koji rotnici imaju za donošenje znaka (znamenja) od osobe koja je počinila kazneno djelo, a taj članak nije u izravnoj vezi s pokretanjem postupka.

u ovom dijelu rada. Prijavljivanje nekoga pred dvorom vrši se po točno određenom postupku. Osoba dolazi pred sud i kaže *“ja ti prijavljujem toga za takvu stvar”* ili *“kažem ti, da je taj učinio tu stvar”*. Da ta osoba ne mora biti oštećenik iščitava se iz dvije vrste izjava. Prva *“ja ti prijavljujem toga za takvu stvar”* odnosi se na osobu oštećenu kaznenim djelom, koja će u velikom postotku i biti ta koja optužuje. Ova druga *“kažem ti, da je taj učinio tu stvar”*, pak, daje mogućnost drugima koje imaju pravi interes da pokrenu postupak.²²

Ovakav tip optužbe nije popularna tužba iz rimske pravne tradicije kada je svatko mogao optužiti onoga za koga je opravdano sumnjao da je počinitelj nekog od popisanih delikata, ali blizak joj je po formi. Naime, iz odredbe članka 60. jasno je vidljiv formalizam postupanja prilikom podizanja tužbe iz čega se može zaključiti da je formalistički način postupanja prisutan i tijekom vođenja postupka, ali ipak o tome nema konkretnih normi u Zakonu. Po prirodi stvari je samorazumljivo da nisu svi, mogli znati formule po kojima se postupa pred sudom, a kriva riječ uzrokovala bi nevaljanost prijave (*“Nema drukčije prijave ili optužbe (jer) inače nije valjana”*) tj. lažnu osudu koja za sobom povlači nemogućnost ponovnog postupka o istoj stvari protiv iste osobe.

Upravo zato, ističe Barada²³, Vinodolski zakon razlikuje dva načina podizanja optužnice: prvi izravni koji je neposredno obraćanje sudu, a karakterizira ga gore navedeni formalizam i drugi kojim se prijavljuje kazneno djelo nekom drugom. Te, u članku 61. taksativno nabrojene osobe su: *“...gospodin knez i svaki njegov službenik i satnik, a također i njegova žena, ako ne bi bilo samo satnika.”* Potonji način je neizravan jer osobe koje su prijavu zaprimile imaju obvezu odmah je predati sudu. Bez toga prijava nije pravno valjana. Više se zanimljivosti da izvesti iz ovakvog tumačenja, a to je da je osoba knez različita od suca i da žene uživaju povjerenje u Vinodolskom društvu. Ovaj alternativan način Vinodolski zakon propisuje imajući na umu sve one koji nemaju privilegij poznavanja formula i time pravdu čini dostupnom svima.

4.2.1. Pokretanje postupka *“indi”*²⁴

Od kakve je važnosti detaljno čitanje Vinodolskog zakona vidimo upravo ovdje. Članci koji se bave podizanjem tužbe (u širem smislu) ne slijede jedan iza drugoga u tekstu i ako ih promatramo odvojeno, a ne kao elemente cjeline, neće nam poći za rukom razumjeti njihovo pravo značenje. Članak 38.²⁵ spominje mogućnost podizanja tužbe *“pred dvorom ili drugdje (indi)”*, a gdje je to drugdje ne znamo. No, sve upućuje na to da se u biti radi o prijavljivanju kaznenih djela pred onim osobama koje nisu sud. Dakle, pred dvorom je valjan samo svečani, točno zadani način, ali zbog straha od teških sankcija za lažnu optužbu Vinodolci se češće odlučuju za drugu manje protokolarnu metodu. Da se potonji postupak učestalo primjenjivao zaključujemo i iz velikog broja navedenih osoba (čak četiri), od kojih je jedna žena.

Prijava pred satnikovom ženom je supsidijarnog karaktera tj. za njenu valjanost je potrebno da satnik bude odsutan, dok redoslijed prijavljivanja pred ostalim osobama

²² Tako i M. BARADA, op. cit. (bilj. 11) str. 72.

²³ M. BARADA, op. cit. (bilj. 11), str. 71 i dalje.

Drugačije L. MARGETIĆ, op. cit. (bilj. 9), str. 111-112.

²⁴ Ovaj tip podnošenja tužbe M. BARADA, op. cit. (bilj. 11), str. 72 - 74 naziva lidžbom, dok formalistički tip podnošenja tužne naziva pritča. L. MARGETIĆ, op. cit. (bilj. 9), str. 73 i 74 pak smatra da je pritča svjedok, dok V. MAŽURANIĆ, op. cit. (bilj. 3), str. 1114 pritču objašnjava kao: *“po postojanju pri-t'ča = razlog, uzrok, navlastito uzrok prijave, tužbe, parbe, pravnoga spora”* što je ipak bliže Baradinom nego Margetićevom stavu.

²⁵ Čl. 38. *“I nadalje. Gdje nema tužbe, (nema) ni presud. Nikoga se ne može prisiliti da podigne tužbu o nekoj stvari pred dvorom ili drugdje osim ako je po njegovoj dobroj volji. Tko tužbu podigne treba je do kraja privesti.”*

nije zakonom zadan. Poredak: knez, knežev službenik i satnik je poredak po važnosti i utjecaju, ali on ne znači da se prijava daje satniku samo ako nema kneza ili njegovih službenika. Također valja napomenuti da navedene osobe imaju dužnost prijaviti kazneno djelo vjerojatno formalističkom metodom.

4.3. Lažna prijava i prijava pod prisilom

Članci 46. i 50. imaju jednako značenje, a ono je da se tužitelj koji ne može dokazati prijavu kaznenog djela tj. sudioništvo ili ošasnu stvar (čl. 46.) osuđuje se na istu kaznu na koju bi bio osuđen onaj kojega je prijavio. Što znači *ne bi mogao dokazati* ne znamo. Moguće da se zahtijeva postojanje bilo kakvih dokaza koje tužitelj podnosi sudu i tada mu ne prijete ovako teška sankcija. Drugo tumačenje, kojemu smo skloniji, je da sud procjenjuje dokaze i ako zaključi da je optuženi nevin tj. da njegova krivnja nije dokazana osuđuje tužitelja.

Ako bi itko, pa i sud, nagovarao oštećenika da tuži nekog, takva prijava smatra se lažnom. Tužitelj je potpuno autonoman u podizanju tužbe a Vinodolski zakon to je normirao ovako u čl. 38. *“I nadalje, gdje nema tužbe nama ni presude. Nikoga se ne može prisiliti da podigne tužbu pred dvorom ili drugdje osim ako je po njegovoj dobroj volji...”* Ovaj mali segment Vinodolskog zakona ilustrira zaštićenost autonomije pojedinaca i njihovu volju pretpostavlja kneževoj. Ipak čitava norma ne odiše istim tonom pa drugi dio čl. 38. glasi: *“...Tko tužbu podigne, treba je do konca privesti”*. Nasuprot prvome dijelu koji ilustrira kako je bilo prije vlasti Frankopana, u drugome dijelu iščitava se ustupak knezu kojemu je u interesu gotovo svaka presuda²⁶.

Nema kao u čistom akuzatornom postupku mogućnosti odustajanja tužitelja od optužbe čime se postupak prekida. Važnost ove zakonske konstatacije je trojaka: osim onemogućavanja nekažnjelog lažnog optuživanja, što smanjuje dotok nepotrebnih tužbi pred sud i posrednog zabranjivanja dogovora među strankama o nekoj privatnoj sankciji nakon pokretanja kaznenog postupka, ona sadrži i latinsku maksimu *nemo iudex sine actore* u širem smislu. Po tom pravilu sud ne može sam pokrenuti kazneni postupak čak i kada se djelo dogodilo pred njegovim očima²⁷, pa nas *argumentum a simile* vodi do zaključka da ne može niti nastaviti kazneni postupak ako je ovlaštenu tužitelj odustao.

5. Okrivljenik

Osoba protiv koje se vodi kazneni postupak je okrivljenik; za njega postoji opravdana sumnja da je počinila kazneno djelo koje joj se stavlja na teret. Okrivljenik koji dođe pod jurisdikciju sudova koji sude po normama Vinodolskog zakona ima neka posebna prava. Ta prava se ogledaju u privilegijama koji karakteriziraju i suvremeni kazneni postupak

Kao prvo teret dokazivanja je na tužitelju što znači da okrivljenik ne mora dokazivati svoju nevinost. To je jedno od dva osnovna pravila²⁸ presumpcije nevinosti kako ju se

²⁶ Po čl. 48. I pristav, ako uzme veću nagradu od one što mu pripada mora dati knezu pola vola ili 4 soldina dok po čl. 50. knežev dvor dobiva jednu sedminu od “velikih goveda koja se plijene za krađu”. Ako pak pristava optuže, knezu pripada njegovo čitavo imanje, a ako onaj koji tuži pristava to ne može dokazati platiti će knezu 40 soldina (čl. 51.). Ako svjedoka optuže za lažno svjedočenje platiti će knezu 8 soldina ili mu dati cijelog vola (čl. 52). U naprijed navedenim člancima vidi se točno koliko knez dobiva od određenog delikta dok čl. 55. daje generalnu klauzulu o tom institutu riječima: “I nadalje, sve ugovorne kazne koje bi knez sam postavio ili neposredno odredio općenitim ili posebnim načinom, neka budu njegove I neka njemu pripadnu.”

²⁷ D. KRAPAC, op. cit. (bilj. 1), str. 67.

²⁸ Ibid., str. 311 – 313.

shvaća danas. Ipak to nije dovoljno za tvrdnju da je tvorcima Vinodolskog zakona ona bila poznata kao institut jer se ovdje radi o određenim pravilima o teretu dokazivanja koja uglavnom²⁹ terete tužitelja. *"...A ako bi netko prijavio nekog dvoru, a ne bi mogao dokazati, ...a okrivljeni neka bude oslobođen."* Dakle, ako tužitelj ne bi mogao dokazati da je okrivljeni kriv – on (okrivljenik) se oslobađa.

Druga bitna razlika u odnosu na praksu srednjega vijeka je priznavanje kaznenog djela³⁰. Naime, u inkvizitornom postupku osumnjičeni je dužan izjasniti se krivim ako je doista počinio kazneno djelo. Naš Zakon takvog pravila nema. Počinio jer po čl. 22. *"...ili ga tuži zbog neke krivice, taj može iskazati ili šutjeti"*, što vjerojatno znači da nije trebao niti iznositi obranu. Ako optuženi ne mora iskazivati, a sud je taj koji samo ocjenjuje dokaze ponovno dolazimo do tvrdnje da je za njihovo izvođenje i dokazivanje obavezan tužitelj. Tuženi dakle može pasivno promatrati tijek postupka ili može negirati počinjenje kaznenog djela što se postiže protuparnicom (opširnije *infra*). Ipak, kako ga ništa ne sili da priznaje³¹ ili da kazuje istinu ne može se okrivljenog spriječiti da se lažno prikazuje nevinim.

Sljedeća važna pogodnost je nepostojanje vezanih dokaza za razliku od statuta dalmatinskih gradova³² što znači da sud odluku donosi na temelju dokaza kako ćemo ih prikazati *infra*.

Četvrto je mogućnost okrivljenika da ima odvjetnika ili odgovornika što očito nije dopušteno na strani tužitelja. Ipak, potrebno je naglasiti kako se u normama javljaju oba naziva (i odvjetnik i odgovornik) a razlika u slovima je prevelika da bismo je pripisali greški prepisivača pa možemo pretpostaviti da se radi o dvije odvojene figure u kaznenom postupku (iako nije isključeno da različite uloge obavlja ista osoba).

Ako i ovdje primijenimo disjunkcija o dvije različite vrste kaznenog postupka u Vinodolskom zakonu dolazimo do zaključka da je odvjetnik postupao u neformalnom tipu postupka tj. da se nije morao držati strogih formula.³³ Možda se odvjetnika moglo imati uz ne tako stroga ograničenja koja su Zakonom propisana za figuru *odgovornika*. Tako u članku 10. piše: *Odgovornika odnosno "tat ne smije imati odgovornika bez dozvole suda"*.³⁴, a u čl. 40. tj. *"...nijedna obrana...ne mogu se postaviti bez kneževe volje odnosno ako ne bi bio nazočan u ime kneza neki čovjek koji bi to učinio po njegovoj zapovijedi."* Članak 40. ipak moramo uzeti sa zadržkom jer se u njemu ne spominje odvjetnik ili odgovornik, već samo obrana a vjerujemo da je to zadaća upravo odvjetnika. Dakle, odgovornik se može imati samo uz dopuštenje suda odnosno kneza ili osobe koju je on ovlastio. Kako ne postoji taksativno navedeno kada će se, odnosno kada se neće dopuštati odvjetnik, očito je posrijedi bila diskrecijska odluka ovlaštene osobe.

No, to nije jedino ograničenje koje postoji kod postavljanja odgovornika jer je i za njihovo pronalaženje među različitim slojem stanovništva potrebna dozvola kneza - čl. 54. *"... A kmet ne može za plemenita biti odgovornikom niti plemeniti za kmeta bez dozvole dvora. Tko učini protiv toga ima dati knezu jedna volam, a isto toliko onomu za koga bude odvjetnik ili osam libara."* Ova norma ima još jedan dio, a potrebno ga je čitati odvojeno jer ne govori o istoj procesnoj figuri: *"I nadalje, nijedan odvjetnik u većem sporu ne može uzeti za svoje odgovaranje više od deset soldina, a u (naj)manjem pet soldina..."* Iz ovog dijela članka vidljivo je da su se odvjetnici su se plaćali i da su te vrijednosti bile kognitivne naravi.

²⁹ Ibid., str. 16.

³⁰ Ibid., str. 16.

³¹ A. DABINOVIĆ, op. cit. (bilj. 13), str. 464 tvrdi kako su sve izjave morale biti posve slobodne i neprisiljene.

³² Za razliku od Vinodolskog zakona u statutima Korčule, Brača i Splita primjenjuje se formalna dokazna teorija. G. TOMAŠEVIĆ, op. cit. (bilj. 4), str. 125.

³³ Teza je produkt promišljanja prof. dr. sc. Davora Krapca.

³⁴ čl. 10., L. MARGETIĆ, op. cit. (bilj. 9), str. 17.

Bitno je ukazati na još nešto - u prethodnoj normi se na dva mjesta spominje riječ "odvjetnik", a na jednoj "odgovornik". Vjerojatno je da se tu radi o istim osobama, s time da riječ "odgovornik" vjerojatno pobliže opisuje samu djelatnost odvjetnika. On, naime odgovara na navode tužitelja po strogo određenim formulama.

6. Dokazni postupak

U vrijeme kada je Vinodolski zakon nastajao Europa, a sukladno tome i Hrvatska (Korčula, Šibenik, Split, Trogir) je poznavala torturu.³⁵ Taj element je u našem pravnom spomeniku u potpunosti nepoznat: Vinodolski zakon ne poznaje čak niti Božji sud³⁶ niti torturu.

Smatramo da vrijedi spomenuti kako u prikupljenoj literaturi nema niti naznaka mišljenja da je vrijednost Vinodolskog zakona manja jer ne slijedi tendencije razvijenijih sredina. Naprijed smo naveli razloge iz kojih proizlazi da je sastavljačima Vinodolskog zakona bio poznat pravni sustav van granica tih devet općina pa i slavenske kulture uopće stoga je malo vjerojatno da nisu znali za sve češću primjenu neracionalnog i nepravednog³⁷ "istraživanja istine".

U postupku su glavno dokazno sredstvo svjedoci, a ako njih nema stranka priseže na istinitost svojih tvrdnji sama ili s u Zakonu određenim brojem porotnika. Broj porotnika raste proporcionalno težini djela i njihov broj varira od 5 do 49. Porotnike koristi u pravilu optuženi za dokazivanje nevinosti, ali u slučaju silovanja priseže žrtva. Vinodolski zakon kao dokazno sredstvo spominje i isprave³⁸. Određenu važnosti imaju i pudari kao posebna vrsta svjedoka uz određene pretpostavke.³⁹

6.1. Svjedoci

Danas se svjedokom smatra osoba protiv koje se ne vodi kazneni postupak, a za koju je vjerojatno da nešto zna o činjenicama koje se utvrđuju u kaznenom postupku i zato je pozvana da pred tijelom kaznenog postupka iznese to svoje saznanje.⁴⁰ Svjedoci su nezamjenjivi procesni sudionici različiti od stranaka, a njihova se važnost ogleda u činjenici da njihov iskaz ne može biti nadomješten iskazom nekog drugog sudionika kaznenog postupka. Dakle, u modernom sustavu svjedoci pomažu utvrđivanju istine, a istinitost njihova iskaza ocjenjuje sud prema načelu neposredne ocjene dokaza u kaznenom postupku. Pravo i dužnost suda je da odvagne dokaze i donese presudu.

U Vinodolskom zakonu su svjedoci bile osobe pozvane pred sud od strane tužitelja kako bi svjedočili tj. potvrdili ili negirali izjave tužitelja o kaznenom djelu. Okrivljenik je također imao pravo na svjedoke. Svjedočenje nije bilo ograničeno na muške osobe, svjedočiti su mogle i žene. Protiv iskaza svjedoka bio je dopušten protudokaz koji se dalje nije mogao pobijati ni u kakvoj tužbi. Sam protudokaz morao je biti jednake vrijednosti tj. nije se moglo raditi o zakletvi porotnika nego o iskazu tri vjerodostojna svjedoka. Proporcionalno težini kaznenog djela rastao je broj svjedoka potrebnih za kvalificiranje tužbe kao lažne.

³⁵ Pogledati fusnotu 3.

³⁶ O primjeni Božjeg suda u ostalim krajevima Hrvatske A. DABINOVIĆ, op. cit. (bilj. 13), str. 429.

³⁷ D. KRAPAC, op. cit. (bilj. 1), str. 18.

³⁸ A. DABINOVIĆ, op. cit. (bilj. 13), str. 465.

³⁹ Sto godina kasnije i nekoliko kilometara dalje, na otoku Krku, dokazna sredstva su iskazi svjedoka, priznanje optuženika (spontano ili pod torturom) te zakletva stranke (sama ili uz sukletvenike). N. LONZA, op. cit. (bilj. 21), str. 718.

⁴⁰ D. KRAPAC, op. cit. (bilj. 1), str. 408.

Broj svjedoka bio je točno određen samo za neka kaznena djela⁴¹ Nije bilo moguće da osoba nastupi u svojstvu svjedoka tako da dođe pred sud i iskazuje. Postojala je procedura pozivanja, provjera subjektivnih svojstava potencijalnih svjedoka ("podobni", "verovani", "dobrimi")⁴² i njihovo prethodno ispitivanje od strane pristava kako bi se utvrdilo kako će svjedočiti. Ipak jasno je da su postojale neke vrste pretpostavki koje su se morale kumulativno ispuniti kako bi se nekog smatralo svjedokom. Te odluke Vinodolskog zakona u tekstu nisu redom propisane, ali dijakronijski bi slijedile ovako:

6.1.1. Predlaganje svjedoka

6.1.1.1. Način predlaganja svjedoka

Kada smo govorili o podizanju tužbe zanimljiv nam je bio članak 21. jer on govori i o pozivanju svjedoka pred sud tj. u njemu se postavlja pitanje *"je li tako ili nije"* na koje se odgovor daje u članku. 47. *"I nadalje, ako bi tko pred dvorom označio ili priveo svjedoke govoreći tako "taj i takav zna da je tako", a protivna strana reče "taj i takav zna da nije tako", njegovi se svjedoci također prihvaćaju. Oni koji nisu (prihvaćeni) udaljuju se."*

Pred sudom se, dakle, prvo podiže tužba ili prijava, potom se predlažu svjedoci (prvo optužbe, zatim obrane) uz riječi *"taj i takav zna da je tako"* odnosno *"taj i takav zna da nije tako"* i na kraju se postavlja pitanje svakom svjedoku pojedinačno *"je li tako ili nije"*. Pitanje postavlja jedna od stranaka u postupku kako bi pozvani potkrijepio njene navode. Pretpostavljamo da optuženi zna razlog pozivanja pred sud i da je našao svjedoke; u drugačije postavljenoj situaciji sud mu, pretpostavljamo, dopušta naknadno predstavljanje svjedoka. Moguće je zamisliti da pitanja svjedocima postavlja pristav no tada bi se ispitivanje trebalo odvijati bez prisutnosti tužitelja i optuženoga kako se ne bi narušila objektivnost⁴³ odgovora tj. izjave svjedoka.

Iz ovog članka vidimo da se pri predlaganju svjedoka tužitelj služi posebno zadanim riječima *"taj i takav zna da je tako"*. Formalizmom je zadano i pravo okrivljenika da predlaže, današnjom terminologijom rečeno, svjedoke obrane i to tako da kaže *"taj i takav zna da nije tako"*.⁴⁴

Značaj članka je u činjenici što iz njega proizlazi da postoji više vrsta predlaganja nekoga za svjedoka, naime sam tekst kaže *ako bi tko pred dvorom označio ili priveo svjedoke*. Tužitelj će, zasigurno, privedi svjedoke sudu tj. osobno će ih pokazati. Ako to nije moguće jer tužitelj npr. ne zna gdje se svjedok nalazi, *označiti* će ga tj. navesti njegovo ime ili ga opisati. Nije nemoguće da se označavanje nekoga kao svjedoka vrši od strane osobe koja nije oštećenik, ali ima pravni interes. Naveli smo već da ta osoba može podići prijavu pa ako je ovlaštena na više (podizanje prijave) trebala bi biti ovlaštena i na manje (predlaganje svjedoka).⁴⁵

Treći dio ove norme odnosi se na prihvaćanje svjedoka od strane suda. Pravo na svjedoke imaju obje stranke u postupku i tu se jasno očituje njihova jednakost pred sudskim tijelom. Kriterij koji osoba treba ispuniti kako bi bila prihvaćena za svjedoka su dvojaki – prvo pristav kroz ispitivanje mora saznati hoće li svjedok iskazivati onako kako je tužitelj tj. optuženi rekao, a ako je taj dio potvrđan pristupa sudu koji diskrecijski odlučuje hoće li ili ne nekome dopustiti svjedočenje.

⁴¹ Čl. 7., 18., 38., 27., 51. i 52.

⁴² M. BARADA, op. cit. (bilj. 11), str. 75.

⁴³ L. MARGETIĆ, op. cit. (bilj. 9), str. 112.

⁴⁴ M. BARADA, op. cit. (bilj.11), str. 74.

⁴⁵ Ibid. str. 74 M. BARADA smatra kako je alternativni način podizanja tužbe vrijedio i kod postavljanja svjedoka i to iz istog razloga tj. nepoznavanja formula. On dakle lidžbu dijeli na onu kod podizanja tužbe i postavljanja svjedoka.

6.1.1.2. Teret dokazivanja

Teret dokazivanja Vinodolski zakon normira u čl. 22. *"Nadalje, svjedoci optužbe – ako tko tuži pred dvorom, treba predložiti svjedoke i dokazati da je tako."*

Tužbu podiže ovlašteni tužitelj pred sudom i uz obvezu navođenja počinitelja i kaznenog djela on treba navesti i svjedoke za koje misli da će svjedočiti onako kako on tuži. To mogu biti npr. osobe koje su vidjele počinjenje protupravnu radnju, okrivljenika kako bježi s mjesta koje je tužitelj opisao kao mjesto počinjenja, osobe kojima je krivac rekao da je počinio kazneno djelo. Nadalje, potvrđuje se da teret dokazivanja leži na ovlaštenom tužitelju, jer on treba *"dokazati da je tako"*. Nepostojeća je razlika u sankciji između tereta dokazivanja opisanog u podizanja tužbe i u glavnoj raspravi. Naime, tko ne uspije potkrijepiti navode koje je dao u optužnom aktu kažnjava se sankcijom koja je prijetila okrivljeniku. Navode, pak, tužitelj može dokazati samo vjerodostojnim svjedocima.

6.1.2. Žene i krvni srodnici kao svjedoci

Čl. 18. *"I nadalje, dobroj ženi dobroga glasa predloženoj za svjedoka, ako nema drugih svjedoka, vjeruje se u sporu žene sa ženom, kako o jezičnom psovanju tako za zlostavljanje i ranjavanje"*

Iz članka je vidljivo da je vjerodostojnost ženske osobe u svojstvu svjedoka bila pod većom sumnjom nego kada se radilo o osobi muškog spola. Ipak, Vinodolski zakon vjeruje ženi svjedoku. Norme Vinodolskog zakona karakteriziraju žensko svjedočenje kao supsidijarno (ako nema drugih svjedoka), relativno (tj. ne djeluje prema svim subjektima već samo prema ženama⁴⁶), ali i kao potpuno tj. primjenjuje se u odnosu na sve delikte jednako (*kako o jezičnom psovanju tako za zlostavljanje i ranjavanje*⁴⁷).

Također u članku nalazimo i formalnopravne pretpostavke subjektivne prirode koje se odnose na karakteristike koje svjedokinja mora imati – a radi se o dobrom glasu.

Ipak čl. 20. u kojem piše kaže: *"Nadalje, nitko ne može predložiti svoju ženu sebi za svjedočenje; njoj se ne vjeruje ni u jednoj njegovoj stvari."* derogira 18. članak. Iako se čini da *"dobra žena dobra glasa"* ne može ni pod kojim uvjetom svjedočiti u stvari koja se tiče njena muža, detaljnijim čitanjem norme iskristalizira se riječ *"svoju"*. Dakle *argumenum a contrario* nas dovodi do zaključka da muškarac može predložiti neku ženu za svjedočenje pod uvjetom da se ne radi o njegovoj ženi. Dodatnu osnovu za ovu tvrdnju pruža čl. 67. *"Nadalje, otac sinu, sin ocu i kći mogu biti svjedoci, isto tako brat i sestra sestri, ako stoje svaki za sebe i ako su razdijeljeni međusobno."* Ovaj propis regulira način svjedočenja među rođacima u ravnoj liniji do trećeg stupnja⁴⁸. Vjerujem da bi prijevod trebao biti *"otac sinu, sin i kći ocu"* jer se u takvom duhu prevela mogućnost svjedočenja u prvom koljenu (braća i sestre).⁴⁹ Značenje koje se dobije je ovo: otac može biti vjerodostojan svjedok sinu, a ne može kćeri (majka ne može biti ni svjedok svojoj djeci), dok ocu vjerodostojno

⁴⁶ "...vjeruje se u sporu žene sa ženom..."

⁴⁷ N. LONZA, op. cit. (bilj. 21), str. 719 pretpostavlja da se žene u kaznenim djelima koja obuhvaća Vrbanski statut prihvaćaju za svjedočenje samo kod uvreda među ženama što nam pokazuje opadanje važnosti svjedočenja žena kako je srednji vijek odmicao.

⁴⁸ Daljnji članovi obitelji se ne spominju možda i zato jer je životni vijek bio kratak pa nije moguće za očekivati da će bake i djedovi biti živi u vrijeme kada njihovi unuci dosegnu dob potrebnu za sudjelovanje u kaznenom postupku.

⁴⁹ Originalni tekst glasi: "lošće: otac sinu sin ocu i hći mogu biti svjedoci a brat sestri i sestra ako stoe vsak po sebi i razdieleni jesu meju sobom." Ako je dio *brat sestri i sestra* prilagođen suvremenom hrvatskom jeziku na način *brat i sestra sestri*, ne vidim razlog da se dio *sin ocu i hći* ne prilagodi primjenjujući jednaku logiku. Tekst bi tada bolje tekao (tj. bio razumljiviji) i glasio: *"Nadalje, otac sinu, sini kći ocu mogu biti svjedoci, isto tako brat i sestra sestri, ako stoje svaki za sebe i ako su razdijeljeni međusobno."*

mogu svjedočiti i sin i kći. Brat i sestra su vjerodostojni u svjedočenju u postupku gdje se kao stranka pojavljuje njihova sestra. Kada bi se tako prevodilo ženi bi bilo dopušteno svjedočiti u stvari koja se tiče muškarca, dakle potvrđuje našu gore navedenu tvrdnju.

Ispravak teksta sada glasi: *"Nadalje, otac sinu, sin i kći ocu mogu biti svjedoci, isto tako brat i sestra sestri, ako stoje svaki za sebe i ako su razdijeljeni međusobno."*⁵⁰ Sada, kada smo razjasnili tko kome može biti svjedokom moramo odgonetnuti pod kojim uvjetima. *"...ako stoje svaki za sebe..."* znači samostalno stanovanje⁵¹, a *"... su razdijeljeni međusobno..."* je pretpostavka koja se odnosi na obavljanu diobu imovine⁵². Stoga određeni krvni rodnici do drugog koljena smatraju se vjerodostojnim svjedocima ako ne žive više zajedno i ako je obiteljska imovina razdijeljena.

6.1.3. Pudari kao svjedoci

Kostrenčić⁵³ pudare ubraja u svjedoke. Mažuranić⁵⁴ ih je u svome Rječniku opisao kao one pazitelje. U Vinodolskom zakonu pobliže opisani, a i ono što proizlazi iz članka 23. nije najjasnije; kaže: *"Nadalje, pudarija, tj. straža nad vinogradima i zemljama i guvnima i drugim stvarima o kojima pudari iskazuju kao vjerodostojni – ali, kada se pred njima neka šteta čini, neka tada viče "pomagajte", ako ne uzme neki znak od toga štetnika kao i tada ako dokaže vjerodostojnim svjedokom ili ako pred dvor ne odnese taj znak prije nego se bude krivac tužio pred dvorom ili ako ne pođe tada s tim istim krivcem pred sud."*

Evidentno je da su pudari služba u Vinodolu koja se nalazi izvan zidina grada i da su vjerodostojni u stvarima koje se tiču zemlje, vinograda, plodova i međa. Kada se na području koje oni paze dogodi neka protupravna radnja pudar ima nekoliko mogućnosti.⁵⁵ Prva je supsidijarna i ispunjava se u vikanju "pomagajte" kako bi se publicirao protupravan čin i možda navelo nekoga u blizini da uhvati počinitelja ako može. Druga mogućnost je uzeti neki znak od štetnika koji ga pojedinačno određuje, a s time se izjednačuje i vjerodostojni svjedok koji je, dakle, vidio počinitelja i sam čin. Treća mogućnost ima primat jer se radi o najsigurnijem načinu utvrđivanja počinitelja, a to je dovođenje krivca pred sud⁵⁶.

Prema čl. 7 vjeruje se onima koji viču "pomagajte" ako potvrde s prisegom. Prema Kostrenčiću⁵⁷ svi svjedoci koji su vikali "pomagajte" imali su u postupku privilegirani položaj, te su morali samo položiti zakletvu da su zlikovca prepoznali. Ipak takav način dokazivanja nije primaran jer dolazi tek ako nema svjedoka, ali očito se često primjenjivao s obzirom da Vinodolski zakona u čak pet članaka⁵⁸ govori o poviku. Taj privilegirani položaj proizlazi iz same situacije jer su upozoravali javnost kličem "pomagajte" i na taj način možda bi počinitelja vidjelo više svjedoka, oni nisu ništa radili tajno nego javno.

⁵⁰ Sličan prijevod daje i J. BRATULIĆ, Vinodolski zakon 1288 (faksimil, diplomatičko tumačenje, kritički tekst, tumačenje, rječnik), Posebna izdanja (Globus, Zagreb; NSB, Zagreb; JAZU, Zagreb; Pravni fakultet, Zagreb), 1988, str. 101.

⁵¹ I danas se u Novom Vinodolskom za "ja stanujem tamo" kaže "ja ti stojim ond".

⁵² "Razdijeli smo se među sobom" znači upravo podjelu nasljedstva.

⁵³ M. KOSTRENIČIĆ, op. cit. (bilj. 12) str. 216.

⁵⁴ V. MAŽURANIĆ, op. cit. (bilj. 3) str. 1192.

⁵⁵ L. MARGETIĆ, Vinodolski zakon, La legge del Vinodol = Das Gesetz von Vinodol = The Vinodol law, Adamić 1998, Rijeka, str. 105.

⁵⁶ Današnji sustavi poznaju institut "privatnog uhićenja" prema kojem svaki građanin može lišiti slobode osobu koju je zatekao *in flagranti* pa čak i prema njoj primijeniti silu ako se zadovoljavaju neke pretpostavke. (Takva primjena sile jedan je od razloga isključenja protupravnosti točnije postupanje privatnih osoba po zakonskoj osnovi (P. NOVOSELEC, Opći dio kaznenog prava, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2007., str. 221)). Ova mogućnost, koju ZKP propisuje u čl. 94. st. 1, prestaje dolaskom redarstvenih vlasti ili udaljavanjem građana s osumnjičenikom s mjesta počinjenja kaznenog djela. D. KRAPAC, op. cit. (bilj. 7), str. 310.

⁵⁷ M. KOSTRENIČIĆ, op. cit. (bilj. 12), str. 217 i 218.

⁵⁸ Čl. 7., 8., 9., 23. i 24.

6.1.4. Lažno svjedočenje

Kada smo općenito govorili o svjedocima kao vrsti dokaza u kaznenom postupku kako ga regulira Vinodolski zakon rekli smo da istinitost njihovog iskaza nije *presumptio iuris et de iure* (neoboriva presumpcija) tj. moguć je protudokaz i to jedino u obliku iskaza drugog svjedoka.⁵⁹ O lažnim svjedocima govori čl. 52. *“Ako se svjedok pronada lažnim...On ne može više biti svjedok od sada unaprijed bez dozvole dvora. A dokazuje se lažnim s tri vjerodostojna svjedoka.”*

Ipak, ponovno ništa ne saznajemo o načinu na koji sud ustanovljuje da se zaista radi o lažnom svjedočenju; znamo samo da se svjedok mora dokazati lažnim s tri vjerodostojna svjedoka. Vjerojatno se svjedok smatra lažnim ako kaže “to je tako”, a tri svjedoka suprotne strane pobiju njegovo svjedočanstvo. Takav svjedok više nema onaj “dobar glas”⁶⁰, koji se pojavljuje kao pretpostavka koju treba zadovoljiti da bi osoba bila ispitana u svojstvu svjedoka, i ne smatra se vjerodostojnim. U budućim slučajevima neće se moći više pojaviti kao svjedok bez dozvole suda, a strana protiv koje je svjedočio biti će oslobođena.

Ako stranka predloži za svjedoka osobu koja nije vjerodostojna, ad hoc organ tijela kneževе vlasti (pristav) će ju ispitati i dati svoje mišljenje sudu o važnosti njenog svjedočenja, ali sud je taj koji će donijeti konačnu odluku. Sud je tu dozvolu davao u svakom pojedinom slučaju, a ne jednom za neodređen broj predmeta. Vinodolski zakon normom je to dao ovako: čl. 53. *“I nadalje, ako bi tko dokazao krivim kojega pristava ili svjedoka, ne može (taj) podignuti nikakvu parnicu za to od sada unaprijed protiv prijavitelja ili protiv svjedoka niti itko drugi za njega. A ako tko tvrdi za pristava ili svjedoka da su krivi i obeća to dokazati svjedocima, a ti svjedoci nisu skloni (svjedočiti) ili se (njihove izjave) ne slažu s onim što je on prijavio, on protiv njih od sada unaprijed ne može pokrenuti nikakav spor. Odnosno: ako je netko ponuđen kao svjedok za neku stvar pred dvorom, a jedna od stranaka htjela bi oboriti njegovo svjedočanstvo, može (to) učiniti, ako ima svjedoke. Ako se ponude svjedoci protiv njega ili protiv njegova svjedočanstva te oni svjedoče kako je obećao dokazati, od sada unaprijed protiv nijednog od tih svjedoka on ne može voditi spor (i) predložiti svjedoke o tome i ne može ni u jednoj stvari voditi spor a ni netko drugi za tog čovjeka odnosno za njegovo svjedočanstvo ne može ga(sudski) goniti ni za što.”*

Kako bismo pojasnili ovaj članak osobom A ćemo nazvati onoga tko je dokazao neistinitost svjedočenja osobe B (pristav ili svjedok). Ovaj članak sastoji se od dva dijela. Prvi se odnosi na uspješno dokazivanje lažnog svjedočanstva u slučaju kojeg osobe B ne mogu dignuti tužbu protiv osobe A. Time se štiti interes za dokazivanjem pravde (malo tko bi dizao tužbu u dotičnoj stvari znajući da će zbog toga on sam biti tužen) i uspostavlja pravna sigurnost (ne smije se dovesti u pitanje kredibilitet suda koji neće dva puta pogrešno ocijeniti nečije svjedočenje). Drugi dio regulira situaciju kada osoba A ne uspije dokazati svoju tvrdnju (tj. svjedoci kao jedina dokazna sredstva u pitanju lažnog svjedočenja ne iskazuju kako je on prijavio) i tada gubi pravo na pokretanje spora u svakoj (!) stvari prema tim istim svjedocima. Ovaj dio norme ima za cilj onemogućavanje pravno relevantne radnje osobe A zbog osvete i narušavanja kredibiliteta svjedoka jer Vinodolski zakon ne vidi drugoga razloga, a osobne se razmirice ne smiju rješavati pred sudom (“ne može ga(sudski) goniti ni za što”). *De minimis non curat praetor.*⁶¹

⁵⁹ Čl. 53. *“...ako je netko ponuđen kao svjedok za neku stvar pred dvorom, a jedna od stranaka htjela bi oboriti njegovo svjedočanstvo, može (to) učiniti, ako ima svjedoke...”*

⁶⁰ Da je ista pretpostavka bila potrebna i na otoku Krku sto godina nakon našeg Zakona smatra N. LONZA op. cit. (bilj. 21), str. 719.

⁶¹ Lat. Sudac ne brine o neznatnim stvarima.

6.2. Porotnici

Porotnici⁶² nisu svjedoci u užem smislu riječi, nego jamci za vjerodostojnost tužiteljevog ili tuženikovog iskaza.⁶³ Ako nema svjedoka vjeruje se riječi žrtve, ali ipak uvijek pod zakletvom koju polaže bilo sama bilo s određenim brojem porotnika. Broj porotnika proporcionalan je težini djela koja se okrivljeniku stavlja na teret. Tako broj porotnika varira od 49 za ubojstvo, 24 za veoma teška djela, preko 11 za srednje teška i pet za lakša kaznena djela.⁶⁴

Zakletva⁶⁵ je usmena i u teškim deliktima odvija se na način da optužena stranka položi ruku na evanđelje⁶⁶ čime se htjelo osigurati istinitost zakletve.

Zakletva tj. prisega⁶⁷ je supsidijarno dokazno sredstvo⁶⁸ i ne primjenjuje se na sva kaznena djela kada nema svjedoka koji bi potvrdili optužnicu već samo na neka.⁶⁹ Za supsidijarnosti možemo reći da je dvostruka. Članak 43. kaže: *"Nadalje, nijednom krčmaru se ne vjeruje bez svjedočanstva ni u jednoj tražbini, koju bi on imao od svoga vlastitog vina osim (do) 10 soldina, a podružniku, tj. koji tuđe vino prodaje (do) 50 soldina s time da o tome trebaju priseći."* Prvi stupanj supsidijarnosti ogleda se u činjenici da se prisega primjenjuje tek nakon što se utvrdi nepostojanje svjedoka, a drugi stupanj još više suzuje mogućnost njene primjene jer ju ograničava točno određenim, u pravilu manjim, novčanim iznosima. Sličnu odredbu sadrže članci 42. i 44. dok potonji sadrži i daljnju restrikciju, a to je prisega nad evanđeljem koja se smatrala jačim oblikom zakletve.

Članci 10., 56. i 68. najspominjaniji su kada je o porotnicima riječ. Dijelovi *"onaj koji treba priseći, neka nađe porotnike kako najbolje zna, a ne može li ih naći, treba priseći on sam"* (čl. 10.), *"Ako nema porotnika ili ih toliko ne može imati dužna je ta žena priseći za one koji joj nedostaju"* (čl. 56.) te *"optuženi mora naći svoje porotnike kao najbolje zna i može"* (čl. 68.) izazivaju čuđenje i nevjericu jer puštaju krivca da se sam "očisti" od optužbe koja mu se stavlja na teret. Ipak čini se da tome nije tako. Nije bilo tko mogao biti porotnikom, oni su se morali tražiti među užom porodicom. Vinodolski zakon o tome ništa pobliže ne govori, no da je takva bila praksa kazuje nam krčki statut pa je vjerojatno i odredba Vinodolskog zakona išla u tom smjeru.⁷⁰ Naprijed smo rekli da smatramo da su procesni sudionici morali imati određenu životnu dob, dakle, lako je za zaključiti kako kod

⁶² A. DABINOVIĆ, op. cit. (bilj. 13), str. 428 navodi da riječ porotnik dolazi od riječi "rota" koja je značila prisegu.

⁶³ Ibid., str. 428.

⁶⁴ L. MARGETIĆ, op. cit. (bilj. 9), str. 104.

⁶⁵ M. BARADA, op. cit. (bilj. 11), str. 77 zakletvu dijeli na običnu i svečanu pri čemu jednu naziva rotom, a drugu prisegom s time da navodi kako Vinodolski zakon miješa ove pojmove upotrebljavajući oba bez pravog reda i s neobaziranjem na kvalitativne razlike.

⁶⁶ U čl. 56. koji govori o kaznenom djelu silovanja žene opisan je i način davanja prisega: "...ona mora priseći položivši ruku na evanđelje dotičući ga... Kada dakle, prisizu s njom, ili ona sama poslije prvog puta, imaju taknuti rukom i reći "u tu prisegu". I svi njezini porotnici imaju biti žene. I koja tamo prisize neka njezin odgovornik odgovori: "da, s tom prisegom prisizem", a ona treba priseći kako je gore rečeno..."

⁶⁷ U kanonskom pravu prisega je imala nekoliko učinaka – omogućavala je oslobađanje optužene osobe, ali tek ako tužitelj ne bi dokazao njenu krivnju, drugo potvrđivala je vjerodostojnost na voda prijavitelja i treće služi kao sredstvo pritiska na optuženog koji je morao položiti prisegu da će govoriti istinu. Više o pravnom značenju prisega u kaznenom postupku: G. TOMAŠEVIĆ, op. cit. (bilj. 14), str. 125 i sljedeće.

⁶⁸ Zakletva dolazi u obzir tek kada nema svjedoka i to ne za sva već za u zakonu točno određena kaznena djela.

⁶⁹ Ne primjenjuje se npr. za kazneno djelo opisano u čl. 7.

⁷⁰ L. MARGETIĆ, op. cit. (bilj. 9), str. 110.

Iako je i prema Vinodolskom zakonu i Krčkom statutu porotnike vjerojatno trebalo tražiti među bližom porodicom, norme tih dvaju pravnih dokumenata ne idu u istom smjeru. Naime, prema Vinodolskom zakonu se pomoću porotnika "čistilo" od tužbe, a prema Krčkom statutu se piše N. LONZA, op. cit. (bilj. 21), str. 721. *"nedostatak svjedoka kompenzira polaganjem zakletve tužitelja i njegovih sukletnika"* dakle oni pomažu dokazivanju kaznenog djela, a ne nevinosti.

težih djela nije postojala mogućnost sakupljanja tolikog broja porotnika koji bi jamčili za optuženog. U tom slučaju optuženi je sam polagao prisegu i to onoliko puta koliko mu je porotnika nedostajalo.⁷¹

Prisegu uvijek polaže onaj tko je optužen za kazneno djelo, ali iznimku Vinodolski zakon predviđa u normi 56. koji regulira kazneno djelo silovanja: *"ako nema porotnika ili ih toliko ne može imati, dužna je ta žena priseći za one koji joj nedostaju"* kada, dakle, priseže oštećenica s 25 porotnika.

Norma (čl. 69.) ukazuje na dvije zanimljive stvari, a do sada joj nije posvećeno dovoljno pozornosti: *"Nadalje, ako bi tko imao s kime prisegu, može mu je valjano oprostiti ako hoće, ako se radi o prisezi za malu stvar, kad se sakupe na uobičajenom mjestu gdje se polažu prisege, a oslobođeni (od prisege) neka plati onoliko, za koliko je osuđen priseći. Ipak, tamo treba biti nazočan dvorski čovjek. A sve druge porotnike može otpustiti bez ikakve naplate."* Očito se prisega polagala na mjestu različitom od prostorije suda, vjerojatno se radilo o glavnom gradskom trgu kako bi svi koji to žele mogli prisustvovati činu i na taj način dati sudskoj odluci legitimitet. Ipak ono što golica maštu je da su se porotnici plaćali. Ako je netko pristao na polaganje zakletve pa odustao, a radi se o manjoj stvari⁷² plaćao je on sam kaznu koja je okrivljeniku prijetila. U tom slučaju ostali porotnici neće dobiti obećanu svotu novca (ili neke druge vrijednosti) jer je okrivljenik (tj. prisegnik) za njega platio kaznu.

7. Donošenje presude

Prije uvida u sam kraj svakog kaznenog postupka – donošenja presude - dati ćemo sumaran prikaz vođenja postupka⁷³.

Na propisane načine provedeno optuživanje znači pokretanje postupka pred sudom. Pri samom optuživanju tužitelj mora⁷⁴ (prema članku 22.) navesti svjedoke ako ih ima. No, ne počinje postupak u tom času. Ako je tužitelj naveo svjedoke sud ad hoc postavlja pristave koji ispituju navedene osobe (čl. 19.) i potvrđuju njihovo svjedočenje u korist tužitelja.⁷⁵ Prema istom članku ako osoba svjedoči a nije prethodno ispitana od pristava plaća kaznu knezu i svu štetu stranci protiv koje je svjedočio.⁷⁶ Kada pristav sudu dostavi imena osoba koji potvrđuju tužbu sud donosi konačnu odluku o prihvaćanju ili odbijanju svjedoka i šalje zapriješnutog pozovnika⁷⁷ (članak 73.) da u roku tri dana dostavi poziv (i vjerojatno dovede sa sobom) osumnjičenog. No, još nije sigurno kada će se postupak zai-

⁷¹ Ako je tko po čl. 11. optužen za krađu treba priseći sa 12 porotnika, ali ih nađe samo devet, on će sam prisegnuti još tri puta.

⁷² Koji su to sporovi bili veće, a koji manje vrijednosti tj. o kojim se kaznenim djelima radilo ne znamo, jer nigdje nam Vinodolski zakon ništa ne kaže.

⁷³ U literaturi se ne nalazi lako detaljan opis kaznenog postupka u Hrvatskoj u XIII. st. pa postupak u Vinodolu možemo usporediti s onim u Dubrovniku kako ga donosi N. LONZA, Tužba, osveta, nagodba: modeli reagiranja na zločin u srednjovjekovnom Dubrovniku, Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku 40, Zagreb – Dubrovnik, 2002., str. 63. Prema Lonzi "čisti" se akuzatorni postupak sa simetričnim položajem tužitelja i optuženika prema jednom slučaju iz 1255. godine odvijao ovako: optuženik djelo niječće pa tužitelj predstavlja svjedoke koji su potvrdili bitne činjenice u prilog tužbe. Sud je, nakon saslušanja svjedoka i pitanja koja im postavljaju obje strane presudio neka tužitelj prisegne da je ono što su svjedoci iznijeli istina.

⁷⁴ O razlozima detaljno, L. MARGETIĆ, op. cit. (bilj. 9), str. 111-112.

⁷⁵ Ibid, str. 108.

⁷⁶ M. BARADA, op. cit. (bilj. 11), str. 69.

⁷⁷ Pozovnici su osobe, kao što im i ime govori, koje pozivaju sudionike postupka da se izjasne o nekim navodima ili činjenicama. Oni, kao i pristavi, uživaju u svojoj službi javnu vjeru i kao takvi smatrali su se vjerodostojnima osim ako se ne dokaže suprotno. Tako M. BARADA, op. cit. (bilj. 11), str. 69-70. V. MAŽURANIĆ, op. cit. (bilj. 3) str. 1067 pod pojmom "pozov" piše i ovo: "Pozovi se čine naustice pak listom, čedulom iliti buletom a napose i pečatom uredovnim; mjesto pozovnice, pečat otisnut na čeduli"

sta provesti jer osoba kojoj se na teret stavlja počinjenje određenog kaznenog djela ima pravo podizanja protuparnice i navođenja svojih svjedoka kojima će pobiti svjedočanstva prve optužbe. No, nema parnice na protuparnicu (čl. 53.) što znači da tek nakon što pristav ispita i druge svjedoke može započeti kazneni postupak.

U ovom dijelu rada također je važno napomenuti da se mišljenja hrvatskih povjesničara razlikuju kada se radi o ulozi pristava. Po Kostrenčiću⁷⁸ on je privatna osoba javne vjere koja je zbog moralnih kvaliteta i svog poznatog poštenja uživala veliko povjerenje u izvjesnom društvenom krugu, koji bi stranke pozivale da čuje pod kojim je uvjetima sklopljen pravni posao i on je imao obvezu o tome svjedočiti pred sudom ako bi došlo do spora oko te stvari. Dabinović⁷⁹ se slaže s Kostrenčićem i dodaje da je nakon završene parnice pristav dobivao nalog suda da utjera od dužnika presudom ili ugovorom utvrđene iznose.⁸⁰ No da to nisu jedine funkcije pristava smatra Lujo Margetić⁸¹ koji mu dodaje i funkciju dovođenja svjedoka do suda. Vremenom izvorna funkcija pristava, da intervenira u sudskim postupcima i rješenjima te da o tome svjedoči, se mijenja i on sve se više pretvara u kneževa čovjeka koji radi u njegovom interesu i u vezi s tim gubi svoj nekadašnji značaj i ugled.⁸²

U tekstu Zakona gotovo da nema informacija o načinu vođenja postupka. Ipak, izvodeći zaključke iz odredaba o podizanju tužbe (čl. 60.) vjerujemo kako je i postupanje pred sudom bilo zadano formalizmom. U prilog tome govori i čl. 56. u kojem se spominje djelatnost odgovornika riječima: *"i koja tamo prisize, neka njezin odgovornik odgovori:" da, s tom prisegom prisizem", a ona treba priseći kako je gore rečeno.*" Očito je da su odvjetnici ti koji su poznavali *modus operandi* i stranci su bili potrebni kako bi spor završio u njenu korist.

Dužnost suda je da dokaze pravilno ocijeni i na temelju njih donese presudu. Vinodolski zakon ne prihvaća vezanu ocjenu dokaza⁸³ koja je u istom razdoblju naišla na široku primjenu u Dalmaciji⁸⁴. Propisima Vinodolskog zakona se traže npr. znakovi o kaznenom djelu doneseni od pudara, ali njihovu vjerodostojnost ocjenjuje sud. Oni sami po sebi bez obzira na kvalitetu ili količinu ne mogu dovesti do osuđujuće presude ako sud smatra da se pomoću njih ne može dokazati da je optuženi počinio određeni delikt..

Iako se sudska presuda temelji na diskrecijskoj ocjeni ona je uvijek je za jednu od strana osuđujuća; naime, ako ne uspije dokazati svoje navode koje stavlja na teret okrivljeniku, tužitelj je taj koji će snositi kaznu jer u članku 60⁸⁵. piše *"... Ako bi netko prijavio nekog dvoru, a ne bi mogao dokazati, osuđuje se dvoru na onu kaznu na koju bi bio osuđen okrivljeni, a okrivljeni neka bude oslobođen."* Iz takvog stava Vinodolskog zakona razlučno je da su prihvaćali presumpciju nedužnosti jer se prema optuženom nije mogla primijeniti sankcija ako se ne bi uspješno dokazala njegova krivnja.

⁷⁸ M. KOSTRENČIĆ, op. cit. (bilj. 12), str. 198 – 199.

⁷⁹ A. DABINOVIĆ op. cit. (bilj. 13), str. 134.

⁸⁰ Da je moglo biti tako govori i čl. 50. *"...ipak, toga istoga pristava treba uzeti od dvora i s njegovim odobrenjem. I treba paziti (pristav op. a) da kmet uzme za krađu od jednog dva, a dvor knežev ili službenici gore navedeni od jednoga sedam."*

⁸¹ L. MARGETIĆ, op. cit. (bilj. 9), str. 112.

⁸² A. MILUŠIĆ, op. cit. (bilj. 10), str. 22.

Slično A. DABINOVIĆ, op. cit. (bilj. 13), str. 433.

⁸³ Sustav vezane odnosno zakonske ocjene dokaza je skup pravila o tome da se određene činjenice moraju smatrati za dokazane čim su se skupili dokazi određene vrste broja i kakvoće. D. KRAPAC, op. cit. (bilj. 1), str. 80.

⁸⁴ G. TOMAŠEVIĆ, op. cit. (bilj 14), str. 125.

⁸⁵ Čl. 60. *"I nadalje, ako bi tko htio prijaviti pred dvorom nekoga zlodjela ili zbog neke druge zabrane ili neke druge stvari treba ovako reći dvoru "ja ti prijavljujem toga za takvu stvar" ili "kažem ti da je taj učinio tu stvar". Nema drukčije prijave ili optužbe (jer) inače nije valjana. Ako bi netko prijavio nekog dvoru, a ne bi mogao dokazati osuđuje se dvoru na onu kaznu na koju bi bio osuđen okrivljeni, a okrivljeni neka bude oslobođen."*

Što se događalo u slučaju kada bi okrivljeni priznao, ne znamo – je li se automatski osuđivao na kaznu koja je propisana za to kazneno djelo ili je sud derivirao kaznu. Cilj kaznenog postupka u Vinodolu nije samo utvrđivanje krivnje i izricanje sankcije ili oslobađajuće presude, nego i postizanje sigurnosti u pravni sustav. Sigurnost se najlakše postiže kroz jasno utvrđene kriterije postupanja; u Vinodolskom zakonu oni su zadani jednadžbama: “lažno optuži i biti ćeš kažnjen” te “učini kazneno djelo i biti ćeš kažnjen”. Naime, kazna za neosnovanu tužbu je jednaka onoj koja je prijetila okrivljeniku.⁸⁶

8. Zaključak

Od 75 članaka Vinodolskog zakona njih čak 36 u sebi sadrži elemente koji su relevantni za kazneno procesno pravo. *Ratio* poretka odredaba danas je nekako skriven i zamagljen razdobljem dužim od 700 godina. Samim time je ovaj pokušaj rekonstruiranja kaznenog postupka iz prijepisa teksta Vinodolskog zakona bio dugotrajan proces.

Nakon uvoda u temu i razdoblje nastanka pokušali smo objasniti razloge istoga jer vjerujemo da je bez tog segmenta nemoguće dobiti potpuni uvid u narav i odredbe teksta. Potom smo se bavili osnovnom temom rada kojoj je posvećena glavnina teksta. Taj središnji dio rada podijeljen je na sudionike kaznenog postupka, njegovo pokretanje i dokazna sredstva. Nažalost podaci o vođenju kaznenog postupka su vrlo šturi pa nema zasebnog dijela o toj temi no ipak smo se određena saznanja trudili ugraditi u tekst.

Postupak je akuzatoran uz određene devijacije spram modernog postupka ovog tipa. Usmenost i naglašena javnost, njegove su osnovne značajke. Postupak započinje formalističkim pozivanjem optuženoga pred sud iako nam se čini da se češće upotrebljavao drugi, neizravni način kojim se može podići optužnica pred taksativno nabrojanim osobama među kojima se našla i žena jednoga od njih. Teret dokazivanja u potpunosti leži na tužitelju. Dalje ne znamo gotovo ništa o načinu dolaska optuženog pred sud, ali ima mnogo odredbi o dokazivanju koje čine možda i najzanimljiviji dio teksta. Dokazivati se moglo svjedocima, porotnicima i ispravama. Svjedoci su svjedočili o (ne)istinitosti iskaza tužitelja o kaznenom djelu, a protiv njihova iskaza je bio dopušten jednako vrijedan protudokaz koji dalje nije bilo dopušteno pobijati. Svjedočiti su mogli muškarci i žene, a lažno svjedočenje se sankcioniralo. Porotnici su osobe koje bi optuženi (u jednom slučaju oštećeni) zvalo da u nedostatku svjedoka s njim polažu zakletvu o njegovoj nevinosti. Ako ih ne bi mogao naći u tekstu propisan broj sam bi polagao zakletvu onoliki broj puta koliko mu je porotnika nedostajalo. Također valja još jednom napomenuti da se tortura u Vinodolskom zakonu spominje jedino kod čaranja.

Prema Vinodolskom zakonu, ako tužitelj ne uspije dokazati ono što optuženome stavlja na teret biti će osuđen na istu kaznu koja je bila zapriječena optuženome. Ona neće biti niti manja niti veća jer po Vinodolskom zakonu nije bilo mogućnosti odmjeravanja kazne.

I za kraj želimo napomenuti da je Vinodolski zakon pravni tekst koji je pravilnije zvati općim zakonikom jer u sebi objedinjuje kako materijalne tako i procesne odredbe prvenstveno kaznene, ali u određenoj mjeri i građanskopravne materije.

⁸⁶ Utoliko što su kazne u Vinodolskom zakonu bile novčane možemo povući paralelu s današnjim kaznenim postupkom gdje privatna stranka koja tuži, a ne dokaže svoje tvrdnje plaća troškove postupanja pred sudom.

Summary

Vinodol Statute is the oldest legal document written in Croatian language. The aim of the paper is to point out the particularity of criminal procedure by Vinodol Statute, which is in its principles and provisions quite different from the coexisting documents on Croatian territory. The author gives an insight into the principles and basic remarks on the course of criminal procedure and its participants, especially referring to starting of criminal procedure, subjects, means of evidence and reaching a judgement. The main idea is that the Vinodol Statute is fairly more advanced than its contemporaries, even though it does not follow the inertia of the early Middle Ages, as its provisions protect fundamental rights of the accused and give significant status to women. We find ignorance of torture in the evidence procedure to be the central value of the Statute.

Key words: Vinodol Statute, criminal procedure law, criminal procedure participants, accusation, means of evidence.